

Goran P. Ilić*

Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu
Ustavni sud Srbije

PRAVO NA OBRAZLOŽENU SUDSKU ODLUKU

Apstrakt: Pravo na pravično suđenje pored izričito predviđenih garancija fer postupka, sadrži i implicitna jemstva koja su nastala kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava. Rukovođen idejom o vladavini prava koja ima poseban značaj u oblasti procesnog prava, Sud u Strazburu je kao sastavni elemenat prava na pravično suđenje ustanovio i pravo na obrazloženu sudsku odluku. U radu je najpre ukazano na teorijsko opravdanje ovog prava, a potom je analizirano njegovo postojanje u uporednom pravu. Detaljno su izloženi standardi prava na obrazloženu sudsku odluku koji su razvijeni u praksi Evropskog suda za ljudska prava, pri čemu je osvrtn učinjen i na stavove strazburških organa u vezi sa odlukom porote i činjenicom da ona ne sadrži obrazloženje. Nakon toga su analizirane odredbe Zakonika o krivičnom postupku od 2001. godine koje se odnose na nedostake u obrazloženju presude kao osnovu za izjavljivanje žalbe. S tim u vezi, razmotrena je domaća sudska praksa u periodu od 1994. do 1998. godine i ukazano je da nedostaci u obrazloženju predstavljaju osnov po kojem žalbeni sud najčešće ukida prvostepenu presudu. Dat je i kritički osvrtn na stavove teorije i sudske prakse po kojima određeni nedostaci u obrazloženju predstavljaju u suštini razlog za ispitivanje činjenične ispravnosti presude. Učinjen je osvrtn i na rešenja sadržana u Zakoniku o krivičnom postupku od 2011. godine i izmene koje se odnose na nedostatke obrazloženja presude kao osnova za izjavljivanje žalbe. Analizirana su i nova zakonska rešenja koja omogućavaju da presuda pod određenim uslovima ne sadrži obrazloženje ili da ono bude delimično. Na kraju, ali ne manje važno, razmotrena je i praksa Ustavnog suda Srbije i stavovi koje on zastupa u vezi sa pravom na obrazloženu sudsku odluku.

Ključne reči: obrazloženje, sudska odluka, pravo na pravično suđenje, bitna povreda odredaba krivičnog postupka, činjenično stanje, sudska praksa.

I

Ostvarivanje standarda ljudskih prava pretpostavlja postojanje odgovarajućih mehanizama njihove zaštite kako na unutrašnjem, tako i na međunarodnom planu. Kada je reč o srpskom pravu, vladavina prava je Ustavom Republike Srbije¹ (u daljem tekstu: Ustav) određena kao temeljno ustavno načelo koje počiva na neotuđi-

* vanredni profesor, gilic@ius.bg.ac.rs
sudija, goran.ilic@ustavni.sud.rs

1 Ustav Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, broj 98/2006).

vim ljudskim pravima (član 3 stav 1 Ustava).² S obzirom da se Ustavom zagarantovana ljudska i manjinska prava neposredno primenjuju (član 18 stav 1 Ustava), sud i svaki drugi organ koji primenjuje pravo može se neposredno pozvati na ustavnu normu i neposredno je primeniti na konkretan slučaj.³ Zbog toga postojanje nezavisne sudske vlasti predstavlja jednu od osnovnih pretpostavki vladavine prava (član 3 stav 2 Ustava), a samim tim i zaštite ustavom zajemčenih ljudskih prava. Najviši garant zaštite ljudskih i manjinskih prava i sloboda u našem pravnom sistemu jeste Ustavni sud, a ustavna žalba je pravno sredstvo kojim se pokreće postupak *neposredne* ustavnosudske zaštite ljudskih prava (član 166 stav 1 i član 170 Ustava). Za razliku od pojedinih zemalja u kojima se ustavna žalba može izjaviti samo ako su povređena osnovna ljudska prava ili prava i slobode koji su izričito navedeni u ustavu, pred našim Ustavnim sudom se putem ustavne žalbe mogu štititi sva ljudska i manjinska prava i slobode, nezavisno od njihovog mesta u Ustavu, kao i od toga da li su izričito predviđena Ustavom ili su u naš ustavnopravni sistem „uneta“ međunarodnim dokumentima koje je ratifikovala Republika Srbija.⁴

Postojanje delotvorne sudske kontrole poštovanja ljudskih prava predstavlja takođe osnovno merilo za ocenu da li je i u kojoj meri određeni mehanizam zaštite na međunarodnom planu efikasan. Na osnovu toga se može izdvojiti sistem zaštite koji pruža Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁵ (u daljem tekstu: EKLJP) čijom primenom su ljudska prava na evropskom planu u potpunosti postala oblast pozitivnog prava.⁶ Uticaj ljudskih prava na krivično procesno zakonodavstvo je doveo do stvaranja zajedničkog jezgra osnovnih prava koja predstavljaju garanciju dobrog pravosuđa. Na njima je utemeljen univerzalni model pravičnog postupka koji sadrži standarde poštovanja osnovnih sloboda i ljudskih

- 2 Pajvančić ističe da je ustavna definicija prema kojoj je „vladavina prava pretpostavka Ustava“ zamenila mesta uzroku i posledici, jer je postojanje (pisanog) ustava pretpostavka za vladavinu prava. Osim toga, vladavina prava ne počiva na (neotuđivim) ljudskim pravima, već su ljudska prava (njihovo garantovanje i zaštita) razlog i smisao političke zajednice, a vladavina prava gradi pravni, insitucionalni i politički okvir koji čini mogućim ljudske slobode u političkoj zajednici. M. Pajvančić /2009/: *Komentar Ustava Republike Srbije*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 15.
- 3 Kao primer takvog postupanja može biti naveden predmet K. br. 1339/06 o kojem je odlučivano pred Drugim opštinskim sudom u Beogradu. Više o tome: G. P. Ilić /2011/: *Država versus kriminalitet i standardi ljudskih prava*, u: L. Kron, B. Knežić (priredile), *Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnost, perspektive*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 14, 15.
- 4 O tome videti: K. Manojlović-Adrić, P. Četković /2011/: *Ustavni sud i zaštita prava učesnika u krivičnom postupku*, u: *Nova rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu – teoretski i praktični aspekti*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, „Intermex“, Beograd, 159–162.
- 5 Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (*European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*) je postala deo našeg pravnog poretka Zakonom o ratifikaciji Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda sa dodatnim protokolima, uz nekoliko kasnije izmene i dopune („Službeni list SCG – Međunarodni ugovori“, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005-ispravka i „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, broj 12/2010).
- 6 F. Sudre /1997/: *La Convention européenne des droits de l'homme*, Quatrième édition corrigée, Presses Universitaires de France, coll. „Que sais-je?“, Paris, 3, 7.

prava, bez obzira da li je reč o krivičnom, parničnom ili upravnom postupku.⁷ Reč je o svojevrsnom *jus commune* u čijem središtu se nalaze univerzalne vrednosti proizašle iz ustavne tradicije evropskih zemalja.

Na takav zaključak upućuje preambula Evropske konvencije o ljudskim pravima koja proklamuje neraskidivu vezu između osnovnih sloboda i stvarne političke demokratije i poštovanja ljudskih prava. Vladavina prava, kao ugaoni kamen pravne države, podrazumeva postojanje efikasnog sudskog sistema koji pruža delotvornu zaštitu u slučaju povrede ljudskih prava i osnovnih sloboda. Razumljivo je zato da garancija pravičnog postupka, kao izraz duha Evropske konvencije o ljudskim pravima, ima istaknuto mesto u demokratskom društvu. S tim u vezi, treba reći da Evropska konvencija o ljudskim pravima, pored prava koja utemeljuju slobodu (*les droits fondateurs de liberté*), predviđa i zaštitna prava (*les droits de sauvegarde*) koja omogućavaju delotvornu zaštitu prethodno pomenutih prava.⁸ Jedno od najvažnijih zaštitnih prava je pravo na pravično suđenje koje je sadržano u odredbi člana 6 EKLJP.⁹ Ono obuhvata prava organizacionog i prava procesnog karaktera, pri čemu je u okviru procesnih prava, pored onih koja se tiču postupka *sticto sensu*, moguće izdvojiti i prava koja se odnose na sudsku odluku.¹⁰ O njima će biti reći u izlaganju koje sledi, s tim da će pažnja biti usmerena na odluke kojima se rešava krivična stvar.

II

Obrazloženje sudske odluke treba da pruži odgovor na dva zahteva.¹¹ Ono treba da pokaže da se volja suda izražena u određenoj presudi poklapa sa voljom izraženom na apstraktan način u zakonu. Na drugoj strani, obrazloženje omogućava kontrolu logičkog procesa pomoću kojeg je sud došao do odluke i, u krajnjoj liniji, ispitivanje da li su zaključci odluke saobrazni zakonu i logici. Postojanje obrazloženja sudske odluke je logična posledica načela ocene dokaza po slobodnom sudijskom uverenju po kojem se logička i psihološka ocena izvedenih dokaza vrši nezavisno za zakonska pravila o vrednosti pojedinih dokaza, uz obavezu sudije da u obrazloženju navede razloge kojima se rukovodio prilikom donošenja odluke.¹² *Ratio legis* po-

7 Skup ovih procesnih pravila se u literaturi naziva horizontalnim ili osnovnim procesnim pravom (*le droit processuel horizontal ou fondamental*), a u njegovoj osnovi se nalaze načela kao što su pravičnost, čestitost, sloboda pristupa pravosuđu, pravo na odbranu itd. S. Guinchard et al. /2007/: *Droit processuel Droit commun et droit comparé du procès équitable*, 4e édition, Dalloz, Paris, 31, 32.

8 J.-C. Soyer, M. Salvia /1999/: Article 6, in: L.-E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert (sous la direction de), *La Convention européenne des droits de l'homme Commentaire article par article*, 2e édition, Economica, Paris, 240.

9 Njegov značaj prevazilazi okvire procesnih garancija za pravično suđenje, pošto je kroz primenu odredaba Evropske konvencije o ljudskim pravima pravo na pravično suđenje poprimilo materijalni karakter. O tome videti: G. P. Ilić, *op. cit.*, 27.

10 A. Jakšić /2006/: *Evropska konvencija o ljudskim pravima komentar*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, Biblioteka Priručnici, Beograd, 160.

11 T. Vasiljević /1981/: *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 412.

12 B. Marković /1926/: *Udžbenik srpskog krivičnog postupka s obzirom na projekat krivičnog postupka za Kraljevinu S.H.S.*, Beograd, 261, 262.

stojanja obrazloženja sudske odluke je sadržan i u mogućnosti stranaka da odluku pobijaju pravnim lekom.¹³

Značaj koji se uporednom pravu pridaje obrazloženju sudske odluke zavisi u velikoj meri od pravne tradicije kojoj određena zemlja pripada. Tako se u Engleskoj kao kolevci anglo-američkog prava obrazloženje smatra obaveznim kada je reč o meritornim sudskim odlukama donetim u građanskoj materiji (*judicial duty to give reason*).¹⁴ Situacija je drugačija u krivičnoj oblasti, budući da magistratski sud (*magistrates court*) nema po pravilu obavezu obrazlaganja odluke.¹⁵ Nasuprot tome, odluka krunskog suda (*Crown Court*) o apelu izjavljenom protiv odluke magistratskog suda mora biti obrazložena.¹⁶ U krivičnim postupcima u kojima odlučuje porota postojala je najpre mogućnost da na zahtev sudije porota donese poseban pravorek (*special verdict*) u kojem su bili detaljno izloženi zaključci o spornim činjenicama, dok danas odluka porote sadrži samo stav da je optuženi „kriv“ ili „nije kriv“.¹⁷ Kada je reč o odluci o krivičnoj sankciji, Zakonom o krivičnom pravosuđu (*Criminal Justice Act*) od 1991. godine uvedena je obaveza kako za magistratski, tako i za krunski sud da obrazlože odluku kojom je izrečena kazna zatvora.

I u kanadskom pravu je situacija slična kada je reč o odluci porote.¹⁸ Zbog toga se, prema stanovištu Vrhovnog suda Kanade,¹⁹ prilikom ispitivanja pobijane odluke apelacioni sud mora zadržati na oceni njene razumnosti, a ne na odsustvu obrazloženja. Sudija nije u obavezi da navede pravila koja je pozvan da svakodnevno primenjuje, niti je dužan da pokaže da je sveobuhvatno ocenjen svaki izvedeni dokaz. Međutim, pod uticajem prakse apelacionih sudova koji odustvo obrazloženja ocenjuju kao sporno, Vrhovni sud je počeo da ukazuje na obavezu sudije da, naročito u slučajevima u kojima primena prava može izazvati sumnju, izloži principe na

- 13 Osnov za ulaganje pravnog leka bi mogla da bude bilo povreda procesnog zakona koja se odnosi na nedostatke obrazloženja, bilo činjenični nedostaci sudske odluke.
- 14 Stanovište engleskih sudova, izgrađeno po uzoru na praksu Evropskog suda za ljudska prava, jeste da obrazloženje „mora da pokaže da je sud raspravio suštinska pitanja koja su stranke iznele pred njega i da ukaže na koji način je odgovoreno na postavljena pitanja“. S. Guinchard et al., *op. cit.*, 849.
- 15 Izuzetak postoji ako optužba ili odbrana podnese Okružnom sudu u Londonu (*Divisional Court*) pravni lek (*case stated*) zbog povrede krivičnog zakona. U tom slučaju je magistratski sud obavezan da donese obrazloženu odluku u kojoj će navesti činjenice koje je utvrdio. J. R. Spencer /1998/: *La procédure pénale anglaise*, coll. „Que sais-je?“, Presses Universitaires de France, Paris, 103.
- 16 U engleskom pravu je za razgraničenje sudske nadležnosti značajna podela krivičnih dela na optuživa (*indictable offences*), o kojima odlučuje krunski sud, i na dela koja se sude u skraćenom postupku (*summary offences*), a za koja je nadležan magistratski sud. Postoji i treća vrsta krivičnih dela (*either-way offences*) koja se mogu suditi u jednom ili drugom postupku. Više o tome: J. R. Spencer, *op. cit.*, 75–77; D. Frison /2000/: *Introduction au droit anglais et aux institutions britanniques*, nouvelle édition entièrement refondue et mise à jour, Ellipses, Paris, 107–110.
- 17 J. R. Spencer, *op. cit.*, 102.
- 18 U kanadskom pravu se sudska nadležnost, saglasno Zakonu o tumačenju (*Loi d'interprétation*, L.R.C. 1985), izvodi iz načina na koji se vrši gonjenje učinilaca određenih krivičnih dela, pri čemu je podela krivičnih dela slična onoj koja postoji u engleskom pravu.
- 19 *R. c. Barrett*, [1995] 1 R.C.S. 752., navedeno prema: P. Béliveau, M. Vauclair /2000/: *Traité général de preuve et de procédure pénales*, 7e édition, Les Éditions Thémis, Faculté de droit Université de Montréal, Montréal, 675.

kojima je zasnovana odluka o krivici, kako bi svaka greška koja bi promakla mogla da bude lakše uočena.²⁰ Štaviše, Vrhovni sud Kanade je zauzeo stanovište da pod određenim uslovima odsustvo obrazloženja može predstavljati povredu prava.²¹

Kada je reč o zemljama kontinentalnog prava, u francuskom krivičnom postupku obaveza obrazloženja presude predstavlja pravilo koje postoji u interesu javnog poretka, tako da se protiv presude može izjaviti apel u slučaju nedostataka, protivrečnosti i nedovoljnosti razloga.²² Uprkos tome, odluka porotnog suda (*la cour d'assises*) koji odlučuje o zločinima (*les crimes*) kao najtežim krivičnim delima ne sadrži obrazloženje, već se svodi na odgovore porote sa „da“ ili „ne“ na postavljena pitanja. Iako je Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP) takvu praksu ocenio kao saglasnu standardima prava na pravično suđenje, argumentujući svoje gledište potrebom da se obrazloženje sudske odluke prilagodi specifičnostima postupka,²³ u francuskoj teoriji takvo postupanje nailazi na kritiku.²⁴ U prilog tome se navodi da obrazloženje predstavlja jemstvo protiv sudske proizvoljnosti, a da istovremeno omogućava okrivljenom da, znajući razloge na kojima se temelji osuda, bolje pripremi pravni lek za njeno pobijanje. Ni kada je reč o prestupima (*les délits*) tj. srednje teškim krivičnim delima, u sudskoj praksi se obaveza obrazlaganja ne poštuje. To se čini bilo posredno, tj. prepisivanjem odluke istražnog sudije o upućivanju predmeta na suđenje, bilo neposredno – sastavljanjem obrazloženja odluke tek kada okrivljeni izjavi apel.²⁵

Nasuprot francuskom iskustvu, u Švajcarskoj je Federalni sud (*le Tribunal fédéral*) još 1893. godine zauzeo stanovište da odsustvo obrazloženja predstavlja

20 *R. c. McMaster*, [1996] 1 R.C.S. 740, par. 27, navedeno prema: P. Béliveau, M. Vauclair, *op. cit.*, 675, 676.

21 U konkretnom slučaju se radilo o složenim i protivrečnim dokazima, tako da je sudija bio obavezan da obrazloži zaključke do kojih je došao (*R. c. R.(D.)*, [1996] 2 R.C.S. 291, par. 55), navedeno prema: P. Béliveau, M. Vauclair, *op. cit.*, 676.

22 G. Clement /1990/: *L'appel voie de nullité en procédure pénale*, *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, n° 2, Paris, 262.

23 Evropski sud za ljudska prava je zaključak da je presuda porotnog suda, saglasno članu 6 stav 1 EKLJP, u dovoljnoj meri obrazložena izveo iz činjenice da su u presudi navedeni svi odgovori porote na 768 pitanja koja joj je postavio predsednik porotnog suda, kao i opis utvrđenih činjenica i članovi krivičnog zakona koji su primenjeni. Iako je porota mogla da odgovara samo sa „da“ ili „ne“ na postavljena pitanja, ona su predstavljala osnov na kojem je zasnovana njena odluka. Evropski sud je ocenio da određenost pitanja predstavlja odgovarajuću zamenu za odsustvo obrazloženja u odgovorima porote (ESLJP, *Papon protiv Francuske*, 15. novembar 2001. godine, § 6).

24 S. Guinchard et al., *op. cit.*, 846.

25 *Ibid.*, 846, 847. Da je reč o problemu načelnog karaktera svedoče i kritike koje se upućuju najvišoj sudskoj instanci. Naime, na opštoj sednici Kasacionog suda (*l'Assemblée plénière de la Cour de cassation*) zauzeto je stanovište da u slučaju nepostojanja izričite zakonske odredbe koja bi to predviđala, odsustvo obrazloženja meritorne odluke donete u određenim oblastima nije protivno opštim pravnim načelima, naročito onim koji se odnose na prava odbrane (Cass. Ass. Plénière, 1er juill. 1994: *Bull. ass. plénière*, juillet 1994, p. 9). Kritičari ovog gledišta ističu da bi njegovo prihvatanje značilo da opšta pravna načela ne mogu biti povređena ako zakonska odredba ne uredi određenu situaciju, iako se, upravo suprotno, pravna načela primenjuju u slučaju nepostojanja odgovarajuće zakonske norme. S. Guinchard, J. Buisson /2002/: *Procédure pénale*, 2e édition, Litec Groupe LexisNexis, Paris, 403.

„kapitalni nedostatak“. Od suštinskog je značaja da presuda bude obrazložena, tj. da sadrži razloge kojima se rukovodio sud prilikom primene i tumačenja zakona. To je zahtev javnog poretka.²⁶ U teoriji se ističe da obrazloženje omogućava učesnicima u postupku da saznaju razloge na kojima je sud zasnovao odluku i da odluče da li će je pobijati pravnim lekom. Takođe, obrazloženje omogućava sudovima pravnog leka da vrše svoju nadležnost.²⁷ Važno je istaći da se prema ustaljenoj praksi švajcarskog Federalnog suda ne zahteva da obrazloženje bude preopširno,²⁸ već je dovoljno da sadrži kratko izlaganje činjenica, zakonske odredbe i razloge za njihovu primenu.

III

Vladavina prava i zahtevi demokratskog društva koje pominje Preambula Evropske konvencije o ljudskim pravima predstavljaju zajednički imenitelj kojim se Evropski sud za ljudska prava rukovodi u primeni odredaba Konvencije. S obzirom da imaju primarnu ulogu u tumačenju Konvencije, Sud ne postavlja nikakva ograničenja prilikom tumačenja odredaba u pravcu promovisanja ovih ideala. Čitava Evropska konvencija o ljudskim pravima je nadahnuta idejom o vladavini prava, a njen poseban značaj se ispoljava u oblasti procesnog prava. Na to upućuju naročito član 6 EKLJP koji garantuje pravo na pravično suđenje i pogodnosti vezane za pretpostavku nevinosti.²⁹ Pri tom se Evropski sud za ljudska prava se ne zadovoljava samo formalnim ispitivanjem poštovanja garancija navedenih u članu 6 EKLJP, već zadržava mogućnost da određenu odluku oceni kao protivnu pravu na pravično suđenje, uprkos tome što su sve formalne garancije ispunjene. Tako je iz teksta članu 6 EKLJP izveden zaključak o postojanju obaveze obrazloženja sudske odluke, iako pomenuta odredba ne postavlja izričito ovaj zahtev.³⁰

Teoretičari koji se bave strazburškom praksom ističu nekoliko razloga na kojima se temelji pravo na obrazloženu presudu.³¹ Reč je najpre o razlozima funkcionalnog usmerenja (*reasons of a functional orientation*) pod kojima se podrazumeva mogućnost stranaka da prouče razloge sudske odluke i da u pravnom leku iznesu svoje argumente. Zbog toga su, prema stanovištu Evropskog suda za ljudska prava, nacionalni sudovi u obavezi da dovoljno jasno izlože osnove na kojima zasnivaju svoju odluku i time omoguće optuženom da uspešno ostvari pravo na ulaganje

26 ATF XIX 469, sp. 470, navedeno prema: G. Piquerez /2000/: *Procédure pénale suisse Traité théorique et pratique*, Schulthess, Zürich, 671. Međutim, stanovište švajcarskog Federalnog suda je da sudske odluke ne moraju da sadrže obrazloženje ako se ne mogu pobijati pravnim lekom, što izaziva podeljena mišljenja u teoriji. S. Trechsel (*with the assistance of S. J. Summers*) /2005/: *Human Rights in Criminal Proceedings*, Academy of European Law European University Institute, Oxford University Press, Oxford, 103.

27 G. Piquerez, *op. cit.*, 671, 672.

28 ATF 112 Ia 107, cons. 2b = JT 1986 IV 149, navedeno prema: G. Piquerez, *op. cit.*, 672.

29 ESLJP, *Salabiaku protiv Francuske*, 7. oktobar 1988. godine, § 28. S tim u vezi, Evropski sud za ljudska prava ukazuje na neophodnost da mešanje izvršne vlasti u prava pojedinca bude podvrgnuto efikasnoj kontroli koju mora da obezbedi, bar u poslednjem stepenu, sudska vlast, jer ona pruža najbolje garancije nezavisnosti, nepristrasnosti i pravilnog postupka (ESLJP, *Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. april 1979. godine, § 55).

30 ESLJP, *Ruiz Torija protiv Španije*, 9. decembar 1994. godine, § 29.

31 S. Trechsel, *op. cit.*, 103, 104.

pravnog leka.³² Potreba za obrazloženjem sudske odluke se izvodi i iz razloga pravne prirode (*reasons of legal theory*),³³ jer se pravni stavovi izraženi u odluci mogu ispitati samo ako je sud dao potpuno i logično obrazloženje. Za sudsku odluku koja ne sadrži obrazloženje teško se može tvrditi da je zakonita, bez obzira što je pravilna. *Ratio* obrazloženja sudske odluke se nalazi i u razlozima prihvatljivosti (*reasons of acceptability*).³⁴ Naime, s obzirom na to da presuda rešava spor između stranaka, neophodno je da sadrži uverljive razloge, naročito kada je reč o nepreciznim zakonskim pojmovima kao što su „izuzetne okolnosti“³⁵ ili „velika nepažnja“.³⁶ U prilog postojanju obrazloženja sudske odluke govore još i razlozi transparentnosti (*reasons of transparency*) što je posledica prava na javnu raspravu. Javnost glavnog pretresa čuva poverenje stranaka u sudske institucije i, pomoću transparentnosti, doprinosi pravu na pravičan proces i ostvarenju njegovog cilja.³⁷ Razumljivo je zato da Evropski sud za ljudska prava pridaje veliki značaj pravu na javnu raspravu, ocenjujući njegovo postojanje *in concreto*, pri čemu vodi računa o vrsti sudske instance i celini čitavog postupka, kao i o različitosti zakonskih sistema i sudske prakse u određenim državama.³⁸ Na kraju, ali ne manje važno, obrazloženje sudske odluke se može posmatrati i kao elemenat prava da se bude saslušan.³⁹ Iz obrazloženja sudske odluke treba da se vidi da li je sud sa potrebnom pažnjom saslušao argumente stranaka i razmotrio izvedene dokaze. U slučaju da se sud ne odredi jasno u odnosu na dokazni predlog stranke ostaje nejasno da li je reč o previdu ili o stavu da bi predlog trebalo odbiti.⁴⁰

Prilikom ispitivanja da li obrazloženje sudske odluke zadovoljava standarde prava na pravično suđenje, Evropski sud za ljudska prava polazi od okolnosti konkretnog slučaja i prirode određene odluke. Sudska odluka ne može da bude bez ikakvog obrazloženja, niti ono ne sme da bude lapidarnog karaktera.⁴¹ Obaveza obrazlaganja odluke gubi svaki smisao u slučaju kada iz samog obrazloženja proizlazi da sudija nije pročitao ključne spise predmeta.⁴² Postojanje pomenute obaveze ne znači, međutim, da u odluci moraju da budu dati detaljni odgovori na sve iznete argumente.⁴³ To naročito važi za obrazloženje odluke suda pravnog leka u kojoj su prihvaćeni argumenti izneti u odluci nižeg suda. Međutim, za ocenu da li su u tim slučajevima

32 ESLJP, *Hadjianastassiou protiv Grčke*, 16. decembar 1992. godine, § 33.

33 S. Trechsel, *op. cit.*, 103.

34 *Ibid.*, 104.

35 ESLJP, *H. protiv Belgije*, 30. novembar 1987. godine, § 53.

36 ESLJP, *Georgiadis protiv Grčke*, 29. maj 1997. godine, § 43.

37 ESLJP, *Helmers protiv Švedske*, 29. oktobar 1991. godine, § 33, 36.

38 O tome videti: J.-F. Renucci /2002/: *Droit européen des droits de l'homme*, 3e édition, L.G.D.J., Paris, 276–278.

39 S. Trechsel, *op. cit.*, 104; M. Kuijer /2004/: *The blindfold of Lady Justice Judicial Independence and Impartiality in Light of the Requirements of Article 6 ECHR*, E.M. Meijers Institut of Legal Studies of Leiden University, Leiden, 167.

40 ESLJP, *Hiro Balani protiv Španije*, 9. decembar 1994. godine, § 28.

41 ESLJP, *Georgiadis protiv Grčke*, 29. maj 1997. godine, § 43; *Higgins i ostali protiv Francuske*, 19. februar 1998. godine, § 43.

42 Reč je o odluci Evropske komisija za ljudska prava (u daljem tekstu: EKom.LJP), *Fouquet protiv Francuske*, 12. oktobar 1994. godine, § 28.

43 ESLJP, *Van der Hurk protiv Holandije*, 19. april 1994. godine, § 61.

ispunjeni standardi prava na pravično suđenje neophodno je sagledati da li je sud pravog leka ispitao odlučna pitanja koja su pred njega izneta ili se zadovoljio pukim potvrđivanjem odluke nižeg suda. Ovaj zahtev je utoliko značajniji ukoliko stranka nije bila u mogućnosti da usmeno iznese svoju stvar u toku postupka.⁴⁴

U prethodnom izlaganju je istaknuto da se odsustvo obrazloženja u odluci porote ne smatra protivnim zahtevima koje postavlja član 6 EKLJP. Reč je o stanovištu koje je izvorno zauzela Evropska komisija za ljudska prava, a preuzeo ga je Evropski sud za ljudska prava. U osnovi tog pristupa je gledište da pitanja koja predsedavajući sudija postavlja poroti predstavljaju okvir za porotnički pravorek.⁴⁵

IV

U Zakoniku o krivičnom postupku od 2001. godine⁴⁶ (u daljem tekstu: ZKP/2001) nedostaci pismeno izrađene presude su svrstani u apsolutno bitne povrede odredaba krivičnog postupka. Ova procesna povreda postoji ako je izreka presude nerazumljiva, protivrečna sama sebi ili razlozima presude, ili ako presuda nema uopšte razloga ili u njoj nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama ili su ti razlozi potpuno nejasni ili u znatnoj meri protivrečni, ili ako o odlučnim činjenicama postoji znatna protivrečnost između onog što se navodi u razlozima presude o sadržini isprava ili zapisnika o iskazima datim u postupku i samih tih isprava ili zapisnika (član 368 stav 1 tačka 11 ZKP/2001).

Nedostaci se, dakle, mogu odnositi bilo na izreku ili na obrazloženje presude, bilo na njihovu međusobnu nesaglasnost.⁴⁷ Ova bitna povreda odredaba krivičnog postupka predstavlja osnov po kojem se najčešće ukidaju prvostepene presude, što je posledica kako velikog broja formalnih nedostataka obuhvaćenih njome, tako i nastojanja drugostepenih sudova da se posredno upuste u ispitivanje ispravnosti činjeničnog stanja.⁴⁸ O tome svedoče podaci iz naredne tabele.⁴⁹

44 ESLJP, *Helle protiv Finske*, 19. decembar 1997. godine, § 60.

45 U konkretnom slučaju Komisija je istakla da su pitanja postavljana u toku glavnog pretresa, pa su stranke imale pravo da zahtevaju njihovu izmenu ili dopunu, ali odbrana nije iskoristila to pravo. Preciznost pitanja, koja su mogla da budu izmenjena na zahtev odbrane, nadoknađuje u dovoljnoj meri kratkoću odgovora porote. Štaviše, okrivljeni je mogao od Vrhovnog suda da zahteva poništenje odluke zbog pogrešne primene prava prilikom utvđivanja konstitutivnih elemenata razbojništva (Ekom.LJP, *Planka protiv Austrije*, 15. maj 1996. godine).

46 Zakonik o krivičnom postupku („Službeni list SRJ“, br. 70/2001 i 68/2002 i „Službeni glasnik RS“, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – dr. zakon, 49/2007, 20/2009 – dr. zakon, 72/2009, 76/2010 i 72/2011 – dr. zakon).

47 S obzirom da zakonska odredba govori o izreci presude koja je protivrečna razlozima presude, u teoriji je s pravom ukazano na nedostatak zakonske redakcije, jer obrazloženju daje primat nad izrekom, iako je u njoj sadržana sudska odluka. Nasuprot tome, u francuskom pravu se protivrečnost razloga odnosi kako na same razloge, tako i na protivrečnost razloga sa izrekom presude. G. Clement, *op. cit.*, 263.

48 T. Vasiljević, M. Grubač /2003/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, osmo izmenjeno i dopunjeno izdanje, „Službeni glasnik“, Beograd, 684.

49 Podaci su dobijeni analizom 1064 predmeta, iz kojih je po sistemu slučajnog uzorka izdvojen empirijski uzorak od 300 drugostepenih odluka kojima su ukinute ili preinačene prvostepene presude. Pri tome je posmatran period od 1994. do 1998. godine, a iz svake od ovih go-

UKINUTE PRVOSTEPENE PRESUDE																
godina	zbog bitnih povreda odredaba krivičnog postupka												zbog pogrešnog ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja		sticaj žalbenih osnova	
	uvažavanjem žalbe								po službenoj dužnosti							
tačka 3		tačka 7		tačka 11		član 368 stav 2		tačka 8		tačka 11						
br.	%	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%	
94	-	-	-	-	8	28,6	2	7,1	-	-	10	35,7	7	25	1	3,6
95	-	-	-	-	4	16	-	-	-	-	3	12	14	56	4	16
96	-	-	1	5	9	45	-	-	-	-	7	35	1	5	2	10
97	-	-	-	-	11	40,7	-	-	1	3,7	5	18,5	5	18,5	5	18,5
98	1	3,8	-	-	11	42,3	-	-	-	-	3	11,5	6	23,1	5	19,2
Σ	1	0,8	1	0,8	43	34,1	2	1,6	1	0,8	28	22,2	33	26,2	17	13,5

Na osnovu izloženih podataka se uočava da bitne povrede procesnih propisa čije postojanje je utvrđeno uvažavanjem žalbe predstavljaju osnov po kojem je od 1994. do 1998. godine ukinuto 37,3% presuda, dok su bitne povrede krivičnog postupka čije postojanje je utvrđeno po službenoj dužnosti u istom periodu dovele do ukidanja 23% presuda. Od bitnih povreda odredaba krivičnog postupka koje su uvažene na osnovu žalbe izdvaja se povreda iz člana 368 stav 1 tačka 11 ZKP/2001, zbog koje je u posmatranom petogodišnjem razdoblju ukinuto 34,1% presuda. Učestalost ostalih bitnih povreda procesnih odredaba je znatno manja. Pored toga, kada je reč o bitnim procesnim povredama koje su utvrđene *ex officio*, u posmatranom periodu su uočene samo dve od ukupno osam bitnih povreda odredaba krivičnog postupka čije postojanje, saglasno članu 380 stav 1 tačka 1 ZKP/2001, drugostepeni sud ispituje po službenoj dužnosti. Reč je o bitnoj povredi odredaba krivičnog postupka iz člana 368 stav 1 tačka 11 ZKP/2001 koja je predstavljala osnov za ukidanje 22,2% prvostepenih presuda, i povredi iz član 368 stav 1 tačka 8 ZKP/2001 zbog čijeg postojanja je ukinuto 0,8% presuda. I u ovom slučaju bitna povreda procesnih odredaba iz člana 368 stav 1 tačka 11 ZKP/2001 čini najčešći, a, može se čak reći, i gotovo jedini osnov po kojem su ukidane prvostepene presude.

Drugostepeno „prodiranje“ u činjeničnu ispravnost presude kroz tačku 11 stava 1 člana 368 ZKP/2001 nailazi na podršku pretežnog dela procesne teorije. Pri tome se, prema shvatanju jedne grupe autora,⁵⁰ osnov za ispitivanje činjenične osnovice presude nalazi u okolnosti da nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama ili su

dina je uzeto 60 drugostepenih rešenja ili presuda. O analizi dobijenih rezultata videti više: G. Ilić /2004/: *Granice ispitivanja prvostepene krivične presude*, „Službeni glasnik“, Beograd, 299–307.

50 D. Krapac /2002/: *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskoga postupovnog prava*, četvrto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 348.

ti razlozi potpuno nejasni ili u znatnoj meri protivrečni. Drugi teoretičari⁵¹ smatraju da nejasnost ili u znatnoj meri protivrečnost razloga o odlučnim činjenicama predstavlja sinonim za pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje ili bar za njegovu posledicu. Na drugoj strani, ulaženje u činjenične nedostatke presude je podvrgnuto kritici jer se na taj način činjenične greške prerusavaju u procesnu grešku, a sudovi pravnog leka mu pribegavaju kako bi mogli da reaguju na nepotpuno činjenično stanje.⁵²

Pre nego što budu razmotreni nedostaci obrazloženja presude na osnovu kojih drugostepeni sud problematizuje činjeničnu ispravnost presude, treba istaći da je stanovište našeg najvišeg suda blisko stavovima Suda u Strazburu. Naime, Vrhovni sud Srbije stoji na stanovištu da obrazloženje prvostepene presude mora sadržati činjenično stanje *u meri i obimu* (kurziv G.P.I.), koliko je to potrebno za određenu vrstu presude. U suprotnom, radi se o presudi bez obrazloženja.⁵³

Jedan od nedostataka obrazloženja koji može da izazove nedoumice u primeni je nenavodjenje razloga o odlučnim činjenicama. Do toga može doći ako sud u obrazloženju presude ne iznese razloge za odlučne činjenice koje predstavljaju osnov za primenu procesnog i materijalnog zakona. Takav propust je u suprotnosti sa obavezom suda da u obrazloženju presude određeno i potpuno iznese koje činjenice i iz kojih razloga uzima kao dokazane ili nedokazane, dajući pri tome naročito ocenu verodostojnosti protivrečnih dokaza, iz kojih razloga nije uvažio pojedine predloge stranaka ili je odbio predloge za izvođenje pojedinih dokaza, iz kojih razloga je odlučio da se ne sasluša neposredno svedok ili veštak čiji je iskaz, odnosno pisani nalaz i mišljenje pročitao bez saglasnosti stranaka, kojim razlozima se rukovodio pri rešavanju pravnih pitanja, a naročito pri utvrđivanju da li postoji krivično delo optuženog i pri primenjivanju određenih odredaba krivičnog zakona na optuženog i njegovo delo (član 361 stav 7 ZKP/2001). Presuda se ne može pobijati zbog ovog nedostatka ako navedeni dokazi nisu dovoljni ili ne opravdavaju zaključak da je izvesna činjenica dokazana, već zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja (član 370 ZKP/2001).⁵⁴

Sledeći nedostatak koji se koristi za ulaženje u činjenična pitanja postoji ako su razlozi presude potpuno nejasni ili u znatnoj meri protivrečni. Takav slučaj postoji ako se iz razloga o odlučnim činjenicama ne vidi bitna sadržina sudske odluke ili ako više zaključaka iz obrazloženja ne mogu opstati jedan pored drugog.⁵⁵ Za razliku od izreke presude čija nerazumljivost ili protivrečnost samoj sebi ili razlozima presude dovodi do ukidanja presude, zakonodavac takvu procesnu posledicu vezuje samo za *potpuno* nejasne ili u *znatnoj meri* protivrečne razloge.⁵⁶

51 Jekić smatra da se ova odredba, za razliku od prvog dela zakonske formulacije člana 368 stav 1 tačka 11 ZKP/2001, ne može svrstati u bitne povrede odredaba krivičnog postupka. Z. Jekić /1998/: *Pogrešne sudske presude*, Beograd, 165.

52 M. Grubiša /1987/: *Krivični postupak Postupak o pravnim lijkovima*, Informator, Zagreb, 101.

53 Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Kž. I 1732/05 od 5. decembra 2005. godine.

54 T. Vasiljević, *op. cit.*, 605; M. Grubiša, *op. cit.*, 103, 104.

55 T. Vasiljević, *op. cit.*, 605; T. Vasiljević, M. Grubač, *op. cit.*, 684.

56 Grubišino mišljenje je da bi u pogledu mnogih, u suštini, sudskih odluka koje su prebačene u obrazloženje presude (npr. odluke o postojanju osnova za isključenje protivpravnosti ili krivice,

Analiza ranije sudske prakse pokazuje da sudovi prihvataju stanovište po kojem nedostatak presude u vidu nenavodenja razloga o odlučnim činjenicama ili potpune nejasnosti ili znatne protivrečnosti tih razloga, omogućava drugostepenom sudu da posumnja u pravilnost i potpunost činjeničnog stanja utvrđenog u prvostepenoj presudi.⁵⁷ Štaviše, takva mogućnost se izvodila i iz ostalih nedostataka predviđenih u članu 368 stav 1 tačka 11 ZKP/2001. Sumnja u činjeničnu ispravnost presude se može zasnivati bilo na pojedinačno utvrđenoj nerazumljivosti izreke presude,⁵⁸ protivrečnosti izreke presude razlozima presude,⁵⁹ znatnoj protivrečnosti između onoga što se navodi u razlozima presude o sadržini iskaza datih u postupku i zapisnika o istim,⁶⁰ ili iz istovremenog postojanja svih pomenutih nedostataka.⁶¹

Za takvo postupanje je teško naći osnov u odredbi član 368 stav 1 tačka 11 ZKP/2001. Naime, ova povreda postupka može postojati samo ako izostanu ili su potpuno nejasni ili u znatnoj meri protivrečni razlozi za odlučnu činjenicu koja je u presudi *utvrđena*, odnosno za koju sud u izreci ili obrazloženju izričito navede da je smatra utvrđenom.⁶² Reč je o grešci u sastavu presude koja onemogućava drugostepenom sudu da ispita postojanje ostalih osnova za pobijanje presude, bilo da su oni istaknuti u žalbi, bilo da se njihovo postojanje utvrđuje po službenoj dužnosti.⁶³ Zbog toga se praksa žalbenih sudova da na osnovu utvrđene procesne povrede iz člana 368 stav 1 tačka 11 ZKP/2001 izvode zaključke o činjeničnoj ispravnosti pobijane presude, ne bi mogla oceniti kao pravilna. Štaviše, ako se ima u vidu da do ispitivanja činjenične osnovice presude može doći jedino ako je izjavljena žalba zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja (pod uslovom da prethodno nije utvrđeno postojanje neke bitne povrede odredaba krivičnog postupka), suprotno postupanje se može označiti kao *contra legem*. Na osnovu toga se može zaključiti da se drugostepeni sud prilikom ukidanja presude zbog postojanja bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz člana 368 stav 1 tačka 11 ZKP/2001 ne sme upuštati u razmatranje činjeničnih pitanja.

Analiza novije sudske prakse pokazuje da se ovom problemu posvećuje više pažnje. Na takav zaključak upućuje stav da je ocena o postojanju bitne povrede odredaba krivičnog postupka koja bi se sastojala u nejasnosti i protivrečnosti razloga presude o odlučnim činjenicama, nezavisna od toga da li je u presudi činjenično stanje pravilno utvrđeno.⁶⁴ Moglo bi se reći da je u skladu sa strazburškom

za ublažavanje ili oslobodenje od kazne), sudska praksa trebalo da u pogledu nejasnoća i protivrečnosti bude rigoroznija od kriterijuma postavljenog u član 368 stav 1 tačka 11 ZKP/2001 u pogledu obrazloženja presude. M. Grubiša, *op. cit.*, 103.

57 Vrhovni sud Srbije, Kž. I 1210/97 od 21. januara 1997. godine; Kž. I 374/98 od 16. aprila 1998. godine; Kž. I 635/98 od 2. juna 1998. godine; Kž. I 458/97 od 5. novembra 1998. godine.

58 Vrhovni sud Srbije, Kž. I 1411/97 od 30. decembra 1997. godine; Kž. I 388/98 od 28. aprila 1999. godine.

59 Vrhovni sud Srbije, Kž. I 1898/97 od 26. februara 1999. godine.

60 Vrhovni sud Srbije, Kžm. 45/97 od 3. jula 1998. godine.

61 Vrhovni sud Srbije, Kž. I 940/96 od 27. februara 1998. godine; Kž. I 1654/96 od 24. marta 1999. godine.

62 M. Grubiša, *op. cit.*, 104.

63 T. Vasiljević, *op. cit.*, 606.

64 Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. I 740/05 od 5. oktobra 2005. godine.

praksom i gledište da je izlaganjem samo sadržine pojedinih izvedenih dokaza, bez navođenja utvrđenog činjeničnog stanja, potpuno nemoguće utvrditi kakav je stav prvostepenog suda u pogledu odlučnih činjenica vezanih za okolnosti pod kojima se odigrao predmetni događaj.⁶⁵ Nije dovoljno samo navesti dokaze izvedene na glavnom pretresu, već svaki takav dokaz mora biti predmet ocene i zaključka da li je njime neka relevantna činjenica dokazana ili nije dokazana. U protivnom, presuda nema razloga o odlučnim činjenicama.⁶⁶ Nasuprot tome, ako sud u razlozima presude navede olakšavajuće okolnosti kojima se rukovodio pri ublažavanju kazne, a pri tom ne označi izričito te okolnosti kao osobito olakšavajuće iako one imaju takav značaj, ne može se uzeti da presuda nema razloga o odlučnim činjenicama ako je sud našao da ima mesta primeni odredbe krivičnog zakona o osobito olakšavajućim okolnostima.⁶⁷

V

Novi Zakonik o krivičnom postupku od 2011. godine⁶⁸ (u daljem tekstu: ZKP) predvideo je značajne novine u vezi sa obrazloženjem presude. Prva od njih se odnosi na uvođenje procesne ustanove izdvojenog mišljenja. Za razliku od dosadašnjeg rešenja koje poznaje samo problematiku odvojenog mišljenja proizašlog iz većanja i glasanja, a koje se, u slučaju da nije uneto u zapisnik, priključuje zapisniku o većanju i glasanju (član 181 stav 3 ZKP/2001),⁶⁹ novi ZKP je uveo mogućnost javnog objavljivanja izdvojenog mišljenja. S obzirom da je ovakva mogućnost kod nas postojala samo u postupku odlučivanja pred Ustavnim sudom,⁷⁰ zakonodavac je primenu ove procesne ustanove vezao za postupak pred Vrhovnim kasacionim sudom. U skladu sa tim, izdvojeno mišljenje se može odnositi samo na pitanje o postojanju povrede zakona (član 273 stav 1 ZKP). Sudija je dužan da najavi pismeno obrazlaganje izdvojenog mišljenja i može zahtevati da se ono objavi zajedno sa odlukom (član 273 stav 2 ZKP).

Velika novina koju donosi novi ZKP odnosi se na slučajeve u kojima obrazloženje presude može da izostane ili da bude samo delimično. Takva mogućnost je sve prisutnija u uporednom pravu, a vezuje se uglavnom za izricanje lakših krivičnih sankcija i okolnost da stranke nisu izričito zahtevale dostavljanje presude. U prilog izostanka obrazloženja navode se najčešće zahtevi procesne ekonomije.⁷¹ U našem

65 Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Kž. I 1568/06 od 2. oktobar 2006. godine.

66 Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Kž. I 1595/03 od 22. februara 2005. godine.

67 Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. I 1482/05 od 15. novembra 2005. godine.

68 Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, broj 72/2011).

69 I ova odredba je pretrpela određene izmene, tako da se umesto izraza odvojeno mišljenje uvodi naziv *izdvojeno mišljenje*, a izričito je predviđeno da je sudija koji je ostao u manjini dužan da dostavi pisano obrazloženje najkasnije u roku od osam dana od dana glasanja (član 241 stav 4 ZKP). Ovu procesnu situaciju ne treba mešati sa izdvojenim mišljenjem koje je uređeno u članu 273 ZKP o kojoj će biti reči u narednom izlaganju.

70 To je predviđeno članom 61 Poslovnika o radu Ustavnog suda („Službeni glasnik“, br. 24/2008 i 27/2008).

71 Département fédéral de justice et police Office fédéral de la justice /2001/: *Rapport explicatif relatif à l'avant-projet d'un code de procédure pénale suisse*, Bern, 75. Takvu mogućnost predviđa član

pravu je mogućnost izostanka obrazloženja postojala u skraćenom postupku, pod uslovom da su se obe stranke i oštećeni po objavljivanju presude odrekli prava na žalbu i ako niko od njih nije zahtevao dostavljanje presude (član 446 stav 7 ZKP/2001).

Prema novom zakonskom rešenju pismeno izrađena presuda *ne mora* da sadrži obrazloženje ako su stranke, branilac i drugi ovlašćeni titulari žalbe⁷² odmah po objavljivanju presude izjavili da se odriču prava na žalbu (član 429 stav 1 tačka 1 ZKP). Drugi slučaj u kojem obrazloženje presude može da izostane odnosi se na izrečenu krivičnu sankciju i kvalitet dokaznog materijala na kojem je utemeljena osuda. U skladu sa tim je potrebno da optuženom bude izrečena kazna zatvora u trajanju do tri godine, novčana kazna, kazna rada u javnom interesu, kazna oduzimanja vozačke dozvole, uslovna osuda ili sudska opomena, kao i da osuda bude zasnovana na priznanju koje ispunjava određene pretpostavke⁷³ (član 429 stav 1 tačka 2 ZKP).

Prilikom tumačenja zakonske odredbe o izostanku obrazloženja iz presude trebalo bi voditi računa da je zakonodavac napravio razliku između dve procesne situacije. U prvoj, sadržanoj u članu 429 stav 1 tačka 1 ZKP, izostanak obrazloženja je uslovljen odricanjem od žalbe ovlašćenih lica, kao i izricanjem kazne zatvora u trajanju dužem od tri godine i/ili odsustvom priznanja optuženog. U drugoj procesnoj situaciji presuda po pravilu ne sadrži obrazloženje (član 429 stav 1 tačka 2 ZKP), na šta jasno upućuje odredba koja predviđa da stranke, branilac i lica iz člana 433 st. 4 i 5 ZKP imaju mogućnost da po objavljivanju presude izrečene u skladu sa članom 429 stav 1 tačka 2 ZKP, zahtevaju da im se dostavi pismeno izrađena presuda koja sadrži obrazloženje (član 429 stav 2 ZKP).

Kada je reč o presudi koja sadrži delimično obrazloženje, takva mogućnost je vezana za priznanje okrivljenog, prihvatanje sporazuma o priznanju krivičnog dela ili slučaj kada su samo stranke i branilac odmah po objavljivanju presude izjavili da se odriču prava na žalbu. U zavisnosti od toga o kojoj od navedenih procesnih situacija je reč, obrazloženje će biti ograničeno na ocenu prihvatljivosti priznanja i činjenice koje su od značaja za donošenje odluke o krivičnoj sankciji (član 429 stav 2 tačka 1 ZKP), na razloge za prihvatanje sporazuma o priznanju krivičnog dela (član 429 stav 2 tačka 2 ZKP) ili na razloge za donošenje odluke protiv koje lice iz člana 433 st. 4 i 5 ZKP može izjaviti žalbu (član 429 stav 2 tačka 3 ZKP).

Sagledano kroz prizmu bitnih povreda odredaba krivičnog postupka koje predstavljaju osnov za izjavljivanje žalbe, obrazloženje je izgubilo karakter apsolutno

82 švajcarskog federalnog Zakonika o krivičnom postupku (*Code de procédure pénale suisse* [FF 2006 1057]) od 5. oktobra 2007. godine čija primena je počela 1. januara 2011. godine. Sličnu mogućnost sadrži i član 459 stav 7 i član 460 hrvatskog Zakona o kaznenom postupku („Narodne novine“, br. 152/2008, 76/2009 i 80/2011). O tome videti: B. Pavišić /2008/: Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 15, broj 2, Zagreb, 578.

72 Reč je oštećenom koji može izjaviti žalbu samo zbog odluke suda o troškovima krivičnog postupka i o dosuđenom imovinskopravnom zahtevu, a ako je javni tužilac preuzeo krivično gonjenje od oštećenog kao tužioca, oštećeni može izjaviti žalbu zbog svih osnova zbog kojih se presuda može pobijati. U pitanju je i lice čiji je predmet oduzet ili od koga je oduzeta imovinska korist pribavljena krivičnim delom ili imovina proistekla iz krivičnog dela (član 433 st. 4 i 5 ZKP).

73 Reč je o dužnosti organa postupka da u slučaju priznanja okrivljenog da je učinio krivično delo nastavi da prikuplja dokaze o učiniocu i krivičnom delu samo ako postoji osnovana sumnja u istinitost priznanja ili je priznanje nepotpuno, protivrečno ili nejasno i ako je u *suprotnosti* sa drugim dokazima (član 88 ZKP).

bitne povrede (član 438 stav 2 tačka 2 ZKP),⁷⁴ što se opravdava potrebom da se znatno ubrza postupak i smanji broj bespotrebnih ukidanja prvostepenih presuda.⁷⁵ Do ukidanja prvostepene presude zbog nedostataka koje sadrži obrazloženje ubuduće neće biti dovoljno da presuda nema uopšte razloga ili da u njoj nisu navedeni razlozi o činjenicama koje su predmet dokazivanja ili su ti razlozi potpuno nejasni ili u znatnoj meri protivrečni. Biće neophodno da zbog pomenutih nedostataka sud ne može da ispita zakonitost i pravilnost presude. Drugim rečima, drugostepeni sud bi *in concreto* ocenjivao kakav je uticaj nedostatak obrazloženja imao na sadržinsku ispravnost pobijane presude koja se ispoljava u vidu njene pravilnosti i zakonitosti, i da, u zavisnosti od toga, odbije ili uvaži podnetu žalbu. Pri tom se pod pravilnom presudom može razumeti ona u kojoj je činjenično stanje ispravno i utvrđeno, a izrečena krivična sankcija pravilno odmerena, dok je presuda zakonita ako se zasni-va na ispravnoj primeni materijalnog i procesnog zakona.

Relativizacija bitne povrede odredaba krivičnog postupka u vezi sa nedostacima obrazloženja, a posebno njeno dovođenje u vezu sa pravilnošću prvostepene presude, zahtevaće od suda pravnog leka da prilikom ocene formalne ispravnosti obrazloženja pronađe pravu meru i da ne zakorači na teren činjeničnih pitanja. Ovo pitanje je od posebne važnosti i za postupanje Ustavnog suda u slučajevima kada odlučuje da li nedostaci obrazloženja mogu predstavljati povredu prava na pravično suđenje (član 32 stav 1 Ustava).

VI

Stavove u vezi sa standardima koji se postavljaju kod obrazloženja prvostepene i drugostepene krivične presude Ustavni sud je izložio u odluci donetoj u predmetu Janković.⁷⁶ Reč je o ustavnoj žalbi u kojoj je podnosilac istakao da su presudom Opštinskog suda u Mionici K. 49/07 od 17. oktobra 2007. godine, kojom ga je sud oglašio krivim za krivično delo ugrožavanja javnog saobraćaja iz člana 289 stav 3 u vezi stava 1 Krivičnog zakonika i izrekao mu uslovnu osudu, kao i presudom Okružnog suda u Valjevu Kž. 434/08 od 15. jula 2008. godine kojom je odbijena žalba podnosioca i potvrđena prvostepena presuda, grubo povređena njegova ustavna prava. Prema mišljenju podnosioca ustavne žalbe reč je o očiglednoj proizvoljnosti i arbitrarnosti u postupanju sudova prilikom donošenja odluka, jer su zanemarili dokaze koji idu u prilog okrivljenom i terete oštećenog kao izvršioca krivičnog dela za koje je podnosilac osuđen.

Prilikom ocene ustavne žalbe, Ustavni sud je podsetio na obavezu instancionih sudova da delotvorno ispituju dokazne predloge stranaka i da ocene njihov značaj

74 Nedostaci u obrazloženju pismeno izrađene presude ne predstavljaju više ni povredu o čijem postojanju drugostepeni sud vodi računa po službenoj dužnosti. Takva obaveza postoji isključivo kada je reč o odluci o krivičnoj sankciji, pod uslovom da je reč o žalbi izjavljenoj u korist okrivljenog (član 451 stav 2 ZKP).

75 N. Važić /2011/: Redovni pravni lekovi u novom Zakoniku o krivičnom postupku, in: *Nova rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu – teoretski i praktični aspekti*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, „Intermex“, Beograd, 99.

76 Ustavni sud, UŽ–1157/2008, 14. april 2011. godine („Službeni glasnik RS“, broj 61/2011).

prilikom donošenja odluke (Evropski sud za ljudska prava, *Kraska protiv Švajcarske*, 19. april 1993. godine, § 30). Prema shvatanju Ustavnog suda prvostepeni sud je propustio da izvrši ocenu verodostojnosti protivrečnih dokaza i da navede jasne razloge zbog kojih je odlučnu činjenicu o krivici optuženog za predmetni sudar uzeo kao dokazanu. Prvostepeni sud je bio dužan da protivrečnosti između nalaza veštaka i očiglednih okolnosti, kao i sumnju u tačnost datog mišljenja otkloni ponovnim ispitivanjem veštaka, a ako to ne bi bilo moguće, da odredi drugog veštaka koji će obaviti novo veštačenje. Stoga, po oceni Ustavnog suda, Opštinski sud u Mionici u konkretnom slučaju nije dao jasne, dovoljne i ustavnopravno prihvatljive razloge za svoje pravno stanovište u pogledu odlučnih činjenica koje su od značaja za utvrđivanje da li je optuženi učinio krivično delo.

Imajući u vidu da se u postupku po ustavnoj žalbi ispituje da li je krivični postupak u celini bio pravičan, Ustavni sud je razmatrao da li je sud više instance u postupku po pravnom leku *uklonio evidentne propuste prvostepenog suda na koje mu je ukazano*⁷⁷ u žalbi koju je okrivljeni izjavio protiv prvostepene presude. Idući tragom strazburških standarda o kojima je bilo reči u ovom radu,⁷⁸ Ustavni sud je istakao da je drugostepeni sud bio dužan da razmotri navode koje je okrivljeni izneo u žalbi. Međutim, Okružni sud u Valjevu je ocenio kao neosnovane navode koje je okrivljeni izneo u žalbi, pri čemu nije dao izričit i jasan odgovor na protivrečnosti na koje je ukazao okrivljeni. Polazeći od toga, Ustavni sud je utvrdio da Okružni sud u Valjevu nije dao jasne, dovoljne i ustavnopravno prihvatljive razloge u pogledu svih činjenica koje su od značaja za donošenje odluke u ovom krivičnom postupku, *već je, štaviše, eksplicitno ocenio neosnovanim navode žalbe okrivljenog da se kritični događaj desio isključivo na polovini kolovozne trake kojom se on kretao, iako takva tvrdnja sasvim jasno proističe iz priloženog nalaza veštaka*.⁷⁹ Na osnovu izloženog, Ustavni sud je zaključio da osporene presude Opštinskog suda u Mionici K. 49/07 od 17. oktobra 2007. godine i Okružnog suda u Valjevu Kž. 434/08 od 15. jula 2008. godine nisu obrazložene na način koji zadovoljava uslove iz člana 32. stav 1. Ustava, odnosno ne zadovoljavaju standarde pravičnog suđenja, uspostavljene ustavnosudskom praksom i praksom Evropskog suda za ljudska prava.

VII

Standardi prava na pravično suđenje predstavljaju jedno od osnovnih merila za ocenu da li su i u kojoj meri ostvareni ideali vladavine prava u određenoj državi. Razumljivo je zato da pored prava izričito navedenih u odredbi člana 6 EKLJ i člana

77 Ovoj formulaciji se može uputiti kritika, jer bi o *uklanjanju evidentnih propusta* trebalo da raspravlja instancioni sud, dok je nadležnost Ustavnog suda da, na tragu strazburške prakse, ispita da li je sud pravog leka na zadovoljavajući način ispitao argumente koje je izneo okrivljeni. Uostalom, u daljem tekstu odluke Ustavni sud analizira drugostepenu odluku upravo na taj način.

78 ESLJP, *Helle protiv Finske*, 19. decembar 1997. godine, § 60; Ekom.LJP, *Fouquet protiv Francuske*, 12. oktobar 1994. godine, § 38.

79 Obeleženi deo rečenice je trebalo izostaviti, jer se u njemu Ustavni sud upušta u ocenu dokaza, ili bar zameniti stavom da se drugostepeni sud nije na nesumnjiv način odredio prema konkretnom navodu žalbe okrivljenog.

32 stav 1 Ustava, veliki značaj imaju i implicitna prava koja se vezuju za zahteve dobrog deljenja pravde. Jedno od takvih prava je i pravo na obrazloženu sudsku odluku. Svojim postojanjem ono doprinosi transparentnosti sudskog odlučivanja, što ima posebnu važnost u današnje vreme kada uloga sudije u primeni pravne norme, a naročito jemstava koja se vezuju za ostvarivanje osnovnih sloboda i prava, dobija na značaju.⁸⁰

Kada je reč o dosadašnjoj praksi naših sudova u vezi sa obrazloženjem krivičnih presuda, može se reći da je u poslednjih nekoliko decenija ovaj elemenat presude doživeo svoj „procvat“. Naime, od sažetog izlaganja razloga kojima se sud rukovodio prilikom utvrđivanja odlučnih činjenica i primene prava u konkretnom slučaju, obrazloženje je vremenom preraslo u prikaz sudskog spisa, opterećen nepotrebnim prepričavanjem izvedenih dokaza. Usled toga je stavljena u drugi plan ili, čak, zanemarena u potpunosti suština obrazloženja – prikaz logičkog procesa izvođenja zaključaka o relevantnim činjeničnim i pravnim pitanjima. Posebna „zasluga“ za takav razvoj pripada sudovima pravnog leka koji su svojim postupanjem, odnosno (pre)čestim ukidanjem prvostepenih presuda zbog nedostataka obrazloženja, doveli do toga da ono postane puko prepričavanje sudskog predmeta. Ta „nepodnošljiva lakoća“ ukidanja prvostepenih presuda je posledica nastojanja žalbenog suda da se sa predmetom upozna, ne neposrednim proučavanjem spisa, već posredstvom obrazloženja presude. Objašnjenje za to se može naći u rastućem broju predmeta sa kojima su se suočavali sudovi pravnog leka, ali i njihovim čestim prodiranjem u činjeničnu ispravnost prvostepenih presuda upravo kroz određene nedostatke u obrazloženju. Tome je u velikoj meri doprinela i zakonska mogućnost neograničenog ukidanja prvostepenih presuda, pri čemu su, kao što je u radu objašnjeno, formalni nedostaci izreke i obrazloženja predstavljali najčešći osnov za takvo postupanje. Razumljivo je zato što su krivični postupci predugo trajali, a to je imalo za posledicu povredu prava na suđenje u razumnom roku kao jednog od prava koje obuhvataju standardi pravičnog suđenja.

Izlaz iz opisane situacije je potražen najpre u zakonskom ograničenju mogućnosti ukidanja prvostepenih presuda, kao i u novinama koje predviđa novi Zakonik o krivičnom postupku – uvođenjem instituta izdvojenog mišljenja koje može da bude javno objavljeno, mogućnošću da presuda bude bez ili samo sa delimičnim obrazloženjem, kao i svođenjem formalnih nedostataka presude na relativno bitne povrede odredaba krivičnog postupka o kojima drugostepeni sud ne vodi računa po službenoj dužnosti.

Ne treba naravno zaboraviti ni jemstva ustavne kontrole prava na pravično suđenje, pri čemu se Ustavni sud ne može baviti pitanjima utvrđivanja činjeničnog stanja i njegovim podvođenjem pod pravnu normu, jer je to u nadležnosti redovnih sudova. Polje ustavnosudske kontrole pretpostavlja postojanje greške u tumačenju koja se zasniva na načelno netačnom gledištu koje je od značaja za određeno ljudsko pravo, a posebno za obim njegove zaštite i ima naročit značaj u materijalnom smislu za konkretan slučaj.⁸¹

80 G. P. Ilić, *op. cit.*, 18.

81 K. Manojlović-Andrić, P. Četković, *op. cit.*, 173.

LITERATURA

- Béliveau P., Vaclair M. /2000/: *Traité général de preuve et de procédure pénales*, 7e édition, Les Éditions Thémis, Faculté de droit Université de Montréal, Montréal
- Clement G. /1990/: L'appel voie de nullité en procédure pénale, *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, n° 2, Paris
- Département fédéral de justice et police Office fédéral de la justice /2001/: *Rapport explicatif relatif à l'avant-projet d'un code de procédure pénale suisse*, Bern
- Grubiša M. /1987/: *Krivični postupak Postupak o pravnim lijekovima*, Informator, Zagreb
- Guinchard S., Buisson J. /2002/: *Procédure pénale*, 2e édition, Litec Groupe LexisNexis, Paris
- Guinchard S. et al. /2007/: *Droit processuel Droit commun et droit comparé du procès équitable*, 4e édition, Dalloz, Paris
- Frison D. /2000/: *Introduction au droit anglais et aux institutions britanniques*, nouvelle édition entièrement refondue et mise à jour, Ellipses, Paris
- Ilić G. /2004/: *Granice ispitivanja prvostepene krivične presude*, „Službeni glasnik“, Beograd
- Ilić G. P. /2011/: Država versus kriminalitet i standardi ljudskih prava, in: L. Kron, B. Knežić (priredile), *Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnost, perspektive*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd
- Jakšić A. /2006/: *Evropska konvencija o ljudskim pravima komentar*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, Biblioteka Priručnici, Beograd
- Jekić Z. /1998/: *Pogrešne sudske presude*, Beograd
- Krapac D. /2002/: *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskoga postupovnog prava*, četvrto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb
- Kuijjer M. /2004/: *The blindfold of Lady Justice Judicial Independence and Impartiality in Light of the Requirements of Article 6 ECHR*, E.M. Meijers Institut of Legal Studies of Leiden University, Leiden
- Manojlović-Adrić K., Četković P. /2011/: Ustavni sud i zaštita prava učesnika u krivičnom postupku, in: *Nova rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu – teoretski i praktični aspekti*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, „Intermex“, Beograd
- Marković B. /1926/: *Udžbenik srpskog krivičnog postupka s obzirom na projekat krivičnog postupka za Kraljevinu S.H.S.*, Beograd
- Pajvančić M. /2009/: *Komentar Ustava Republike Srbije*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd
- Pavišić B. /2008/: Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 15, broj 2, Zagreb
- Piquerez G. /2000/: *Procédure pénale suisse Traité théorique et pratique*, Schulthess, Zürich
- Renucci J.-F. /2002/: *Droit européen des droits de l'homme*, 3e édition, L.G.D.J., Paris
- Soyer J.-C., Salvia M. /1999/: Article 6, in: L.-E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert (sous la direction de), *La Convention européenne des droits de l'homme Commentaire article par article*, 2e édition, Economica, Paris
- Sudre F. /1997/: *La Convention européenne des droits de l'homme*, Quatrième édition corrigée, Presses Universitaires de France, coll. „Que sais-je?“, Paris
- Spencer J. R. /1998/: *La procédure pénale anglaise*, coll. „Que sais-je?“, Presses Univeristaires de France, Paris
- Trechsel S. (with the assistance of S. J. Summers) /2005/: *Human Rights in Criminal Proceedings*, Academy of European Law European University Institute, Oxford University Press, Oxford

- Vasiljević T. /1981/: *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd
- Vasiljević T., Grubač M. /2003/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, osmo izmenjeno i dopunjeno izdanje, „Službeni glasnik“, Beograd
- Važić N. /2011/: Redovni pravni lekovi u novom Zakoniku o krivičnom postupku, in: *Nova rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu – teoretski i praktični aspekti*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, „Intermex“, Beograd

Goran P. Ilić

University of Belgrade Faculty of Law
Constitutional Court of Serbia

RIGHT TO A REASONED COURT DECISION

SUMMARY

In addition to expressly stipulated guarantees of fair proceedings, the right to a fair trial also contains implicit guarantees which were developed through the practice of the European Court of Human Rights. Guided by the idea of the rule of law which has a specific meaning in the field of procedural law, the Court in Strasbourg set forth as an integral part of the right to a fair trial also the right to a reasoned court decision. The paper first points to the theoretical justification of this right, and proceeds to analyzing its existence in comparative law. Standards relating to the right to a reasoned decision developed through case-law of the European Court of Human Rights are presented in detail, covering also positions taken by Strasbourg institutions regarding decisions rendered by juries and the fact that they do not contain reasoning. The paper then proceeds to analyze provisions of the 2001 Criminal Procedure Code which pertain to shortcomings in the reasoning of a judgment as a basis for lodging an appeal. In relation to that, the paper analyses domestic case-law in the period from 1994 to 1998 and points to the fact that shortcomings in the reasoning has been the basis relied on most frequently by the appellate court when annulling the first instance judgment. A critique of theoretical positions and court practice whereby certain shortcomings in the reasoning in essence represent a basis for review of factual accuracy of a judgment is also provided. A review of solutions contained in the 2011 Criminal Procedure Code and changes to the rules regarding shortcomings of the reasoning as a basis for lodging an appeal is also provided. The paper also analyses new legislative solutions which provide a possibility for a judgment not to contain reasoning, under specific circumstances, or for it to be partial. Lastly, but in no way of less significance, the paper also considers jurisprudence of the Constitutional Court of Serbia and positions it has taken regarding the right to a reasoned decision.

Key words: reasoning, court decision, right to a fair trial, grave violation of criminal procedure rules, facts, court practice.